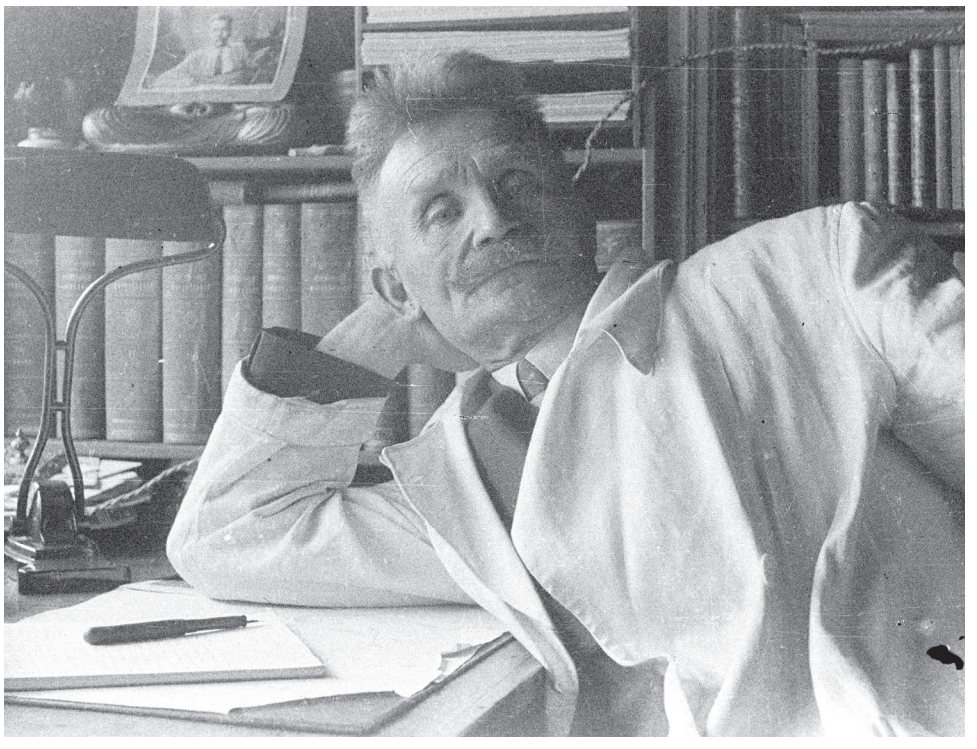

“Streuvels bewaarde zijn notities en foto’s om exact dezelfde reden als waarom mensen nu *bullet journals* en dagboeken bijhouden: om een persoonlijke rode draad te weven door wat je ziet, meemaakt en te doen staat. Offline werken helpt mensen vandaag de dag om te vertragen en een beter overzicht krijgen, dat was ten tijde van Streuvels niet anders.”
Nele Hendrickx,
directeur Letterenhuis

Streuvels herontdekken

“De zinspreuk ‘Nulla Dies sine Linea’ heb ik al vroeg en van in mijn eerste jonge tijd in praktijk gebracht – lang voor er bij mij aan boeken schrijven gedacht werd; ik deed het in vorm van aantekeningen op een zakagenda, waar elke dag opgeschreven werd: de stand van het weer, de groei der gewassen, de bewerking op het veld, de gelezen boeken, de ontvangen of geschreven brieven, gebeurtenissen buiten- of binnenshuis, bezoeken, uitgangen, en ook wel: gemoedsstemmingen en gewaarwordingen van intieme aard. Ik deed het uit een gevoel van nood om het gebeurde niet te laten verloren gaan, om het bij te houden – een nood die mij aanzette om zelfs heel onbeduidende gevoelens of gebeurtenissen niet te laten in het niet verzinken.”

Wanneer schrijvers hun archief willen overdragen aan het Letterenhuis, de schatkamer van de Vlaamse literatuur, en vragen wat ze precies moeten selecteren en meegeven, zouden we met het citaat hierboven van Stijn Streuvels [uit *Ingooigem*] kunnen antwoorden. Hoe vollediger een archief, hoe beter. Want hoe meer context, ogenschijnlijke details en onbenulligheden, hoe meer aanleidingen en mogelijkheden om een oeuvre te blijven lezen, onderzoeken en herontdekken, ook zoveel decennia later nog.

Waar Streuvels hier niet over rept, is dat er weinig dagen voorbijgingen zonder dat hij ook fotografeerde. Hij wilde de realiteit in beeld brengen en gebruikte foto’s vaak als studiemateriaal, zoals zijn kleindochter verderop in deze bijlage toelicht. In het project *Oogen die kijken* belichten de curatoren Arne De Winde en Lieven Speybroeck deze minder bekende kant van Streuvels om de hedendaagsheid van een auteur die 150 jaar geleden geboren werd te laten zien. Met zijn peilende blik documenteerde Streuvels niet alleen zijn creatieve geest en zijn literaire oeuvre, maar ook de tijd waarin hij leefde. Aan u om dit samen met ons te herontdekken: in deze bijlage, in alle uitgaven en bij alle activiteiten die gepland staan. Wees welkom.

Twee boeken —— en een podcast

Streuvels kan dit jaar ook herontdekt worden met enkele boeken, en op de radio.
Stijn Streuvels maakte vanaf zijn zeventigste verjaardag uitgebreid de balans op van zijn leven met een autobiografische trilogie, waarvan de titels verwijzen naar de plattelandsdorpen waar hij had gewoond. Het laatste deel, *Ingooigem*, over de jaren 1904-1940, wordt heruitgegeven in de reeks *Privé-domein*, aangevuld met een niet eerder gepubliceerd cahier vol trefzeker geschreven schetsen. Het boek bevat verder een voorwoord van archivaris Jeroen Cornilly en een nawoord van kleindochter Leentje Vandemeulebroecke.
—— *Stijn Streuvels, Ingooigem. Herinneringen uit Het Lijsternest [Privé-domein nr. 317], Arbeiderspers.*

Uitgeverij Hannibal Books maakte naar aanleiding van Streuvels' 150ste verjaardag een eigenzinnige selectie uit diens omvangrijke fotoarchief. In het boek wordt voor het eerst ook Streuvels' fotografische verslag van de Palestinareis die hij in 1935 maakte integraal opgenomen. Vijf auteurs – waaronder fotograaf Stephan Vanfleteren en curatoren Arne De Winde en Lieven Van Speybroeck – reflecteren op Streuvels fotografie.
—— *Stijn Streuvels. Fotografisch werk, Hannibal Books.*

Radio Klara en het Letterenhuis presenteren in oktober een podcast en een radioreeks over Stijn Streuvels. Gudrun De Geyter interviewde kenners en liefhebbers van zijn werk, sprak met zijn kleindochter, met de nazaten van zijn beste vrienden en met schrijfbroeders en -zusters van nu.

—— *Streuvels op Klara op zondag 3, 10 en 17 oktober, telkens van 18 tot 20u, via de Klara-app en als podcast.*

“Het fotografische karakter van zijn literaire werk wordt hier pas echt frappant.”

Oogen die kijken

Een blik in het fotografisch archief van Stijn Streuvels

De expo *Oogen die kijken* is geen doorsnee fototentoonstelling en neemt de bezoeker op een originele manier mee door het rijke fotoarchief van Stijn Streuvels. De schrijver stond bekend als meester-observator, wat zich niet enkel vertaalde in literaire werken, maar ook in talloze foto’s. Deze expo is een prachtig eerbetoon, 150 jaar na Streuvels’ geboorte. Curatoren Arne De Winde en Lieven Van Speybroeck leggen uit waarom.

Weinigen weten dat Stijn Streuvels (geboren als Frank Lateur, 1871-1969) zijn fotografie gebruikte als inspiratie voor zijn uitvoerige literaire oeuvre. Als rigoureus observator legde hij alle indrukken vast op de gevoelige plaat. “Eigenlijk hoeft dit niet te verwonderen”, vertellen Arne De Winde en Lieven Van Speybroeck, curatoren van de expo *Oogen die kijken*. “Zijn verhalen staan vol minutieuze omschrijvingen, waarin hij een bijna fotografische voorstelling van de realiteit neerpent. Het stoort ons dat de figuur en het werk van Streuvels beladen zijn met vooroordelen: zijn taalgebruik zou te belegen of stoffig zijn, en zijn leefwereld provincialistisch of bekrompen. Met deze expo willen we tonen dat Streuvels’ manier van kijken uitermate eigentijds is.”

Wie?

Arne De Winde en Lieven Van Speybroeck vormen dankzij hun uiteenlopende expertises een onnavolgbare curatorentandem. Arne is cultuur- en literatuurwetenschapper en docent aan UHasselt/PXL-MAD School of Arts, terwijl Lieven vooral bezig is als grafisch ontwerper en beeldend kunstenaar, naast zijn onderzoek aan dezelfde opleiding. Het geoliede duo werkt al jaren samen aan tal van tentoonstellingen, boeken en artistieke interventies. In hun werk is een aparte twist nooit veraf, wat de beleving ervan des te aantrekkelijker maakt.

> **“Streuvels’ foto’s laten een duidelijke mentale pendelbeweging zien: zijn verscheurdheid tussen de provincialistische levenssfeer en de ambitie om werelds te zijn.”**
>
> *Arne De Winde, curator expo* Oogen die kijken

Jullie werkten eerder al foto-exposities uit, is de aanpak telkens dezelfde?

“Ook in het verleden werkten we al vaker met grote archieven en collecties. Hoewel Streuvels alles zorgzaam bundelde en catalogeerde, is dit de eerste keer dat zijn fotografische archief voor het grote publiek zichtbaar wordt. Zijn collectie bij het Letterenhuis is een herinneringsarchief dat zijn leefwereld documenteert. Tegelijkertijd is het ook een historiografisch unicum: het materiaal legt meer dan een halve eeuw vast. Hoewel zijn foto’s vaak een uitzonderlijke artistieke kwaliteit hebben, zag Streuvels ze niet als kunst, maar veeleer als materiaal. Reden te meer om er geen gewone fototentoonstelling mee te maken. Ook de mensen van het Letterenhuis vroegen ons in die zin om het fotografische werk niet op een klassieke manier te presenteren.”

Wat maakt deze expo dan zo ongewoon?

“We konden niet om het feit heen dat Streuvels’ fotocollectie heel repetitief is: hij nam ontelbare foto’s van dezelfde scènes en plekken. Toen we diep in dit archief doken, merkten we dat bepaalde thema’s steeds terugkeerden: die veelheid bleek net het sterkste punt te zijn. Daarna vroegen we ons af hoe we Streuvels’ manier van waarnemen aan de bezoekers konden tonen, zonder alleen maar voor de meest uitmuntende foto’s te kiezen. Juist door de beelden in onverwachte combinaties en constellaties te plaatsen, merk je het ijzersterke geheel dat zijn collectie vormt. Enkel zo deden we recht aan zijn fotografische oeuvre.”

“Het atypische van deze expo is dat elke bezoeker ze anders zal beleven. We werken met drie zones, gelegen in een L-vormige expositieruimte. Elke zone heeft haar eigen karakter en is niet te vergelijken met de andere twee: je begeeft je in verschillende leefwerelden. De eerste zone bestaat bijvoorbeeld uit houten staketsels waar je doorheen kunt kijken: als bezoeker wandel je hier door een soort van archiefkamer. We stimuleren de kijker om zelf de visuele link met de achterliggende wanden te maken en constellaties van beelden te creëren. We laten hier duidelijk zien hoe Streuvels haast obsessief dezelfde taferelen fotografeerde, waaronder tuinen, processies, familieleden en voorwerpen. Vergelijk deze zone gerust met een processie: de bezoeker gaat van statie naar statie.”

“In die eerste zone tonen we Streuvels’ wereld als concentrische cirkels: mondjesmaat uitdeinend, van de huiselijke sfeer naar uitstapjes en reizen. Verder in die lijn belichten we in de tweede zone een scharnierpunt in Streuvels’ leven en werk: zijn Palestinareis in 1935. In een videografische projectie nemen we de kijker mee in Streuvels’ rondreis in het Middellandse Zeegebied, met Jeruzalem als bestemming. Hij fotografeerde toen bijna de klok rond: zijn werk toont hoe de confrontatie met het andere of onbekende hem tegelijk fascineerde en dwarslag. Het valt op hoe Streuvels hier – net als in zijn foto’s van het Vlaamse landleven – inzoomt op bepaalde types personen of activiteiten. Net zoals zijn reisverslagen en autobiografische teksten, laten ook zijn foto’s een duidelijke mentale pendelbeweging zien: zijn verscheurdheid tussen de provincialistische levenssfeer en de ambitie om werelds te zijn, tussen ingeslotenheid en wereldgerichtheid.”

Is Streuvels dan überhaupt zelf te zien in de expo?

“Gelukkig wel, want hij had zo’n iconische karakterkop! Buiten de sprekende foto van zijn ‘Oogen’ bij het binnenkomen, blijft Streuvels gedurende de hele expo grotendeels afwezig, tot je in de derde zone binnenwandelt. Deze fungeert als een soort portretkamer, waar je de levensloop van Streuvels ziet in portretten van hem. Naast enkele zelfportretten zijn de meeste beelden van de hand van andere fotografen. Deze zone richt de blik op Streuvels zelf: hoe hij evolueerde en zichzelf ontplooide als schrijver.”

Gebruiken jullie ook veel teksten van hem?

“We konden natuurlijk niet negeren dat Streuvels een meesterlijk auteur was. Daarom gebruiken we in de expo bijna uitsluitend primair tekstmateriaal: extracten uit zijn autobiografische werken, zoals *Ingooigem I* en *II*. Je kunt niet spreken van begeleidende teksten, want we willen geen verhaal vertellen waarin de foto slechts een illustratie is bij de tekst, of omgekeerd. We willen laten zien hoe schrijven en fotograferen deel uitmaken van één continu

artistiek proces bij Streuvels. Hij heeft een duidelijke drijfveer: ‘de dingen rondom ons vasthouden’, zoals hij het zelf verwoordde.”

Tonen jullie de originele foto’s uit zijn archief?

“We tonen geen enkele originele afdruk uit het archief. Het authentieke, verouderde printmateriaal was vrijwel onbruikbaar, en dus hebben we de glasplaten en negatieven opnieuw gescand. We tonen dan ook duidelijk dat het om nieuwe reproducties gaat, door het gebruik van uiteenlopende formaten en vrij rudimentaire, hedendaagse presentatietechnieken. Zo houden we de aandacht bij de essentie: de indrukken die Streuvels ons wil tonen via zijn fotografie.”

Vinden jullie dan zijn foto’s sprekender dan zijn teksten?

“Het zou niet fair zijn om beide aspecten van Streuvels’ oeuvre tegen elkaar af te wegen. Beiden vormen één creatief proces, waarin ze elkaar versterken. Daarnaast zag hij zijn fotografie niet als autonoom artistiek werk, maar als een hulpmiddel om ervaringen vast te houden – vaak in functie van zijn schrijven. Het literaire werk beïnvloedt op zich dan weer de manier waarop hij fotografeert: obsessief in- en uitzoomend op terugkerende thema’s, met oog voor detail, maar ook met ruimte voor experiment en humor. In de expo leer je Streuvels kennen als een speelvogel die verschillende tijdsgeesten op een verbazingwekkend radicale en hedendaagse manier wist vast te leggen, zowel in tekst als in beeld.”

Praktisch

Expo *Oogen die kijken*
2 oktober — 31 december 2021
Letterenhuis
Minderbroedersstraat 22
2000 Antwerpen
Tickets & info:
www.letterenhuis.be

Wanneer je de kleindochter van Stijn Streuvels bent, is de invloed van één van Vlaanderens meest begenadigde schrijvers onweerlegbaar. Dat is ook het geval bij Leentje Vandemeulebroecke, beter bekend onder haar dichtend pseudoniem Jo Gisekin. "Mijn grootvader ondersteunde zijn schrijfsels met zijn fotowerk."

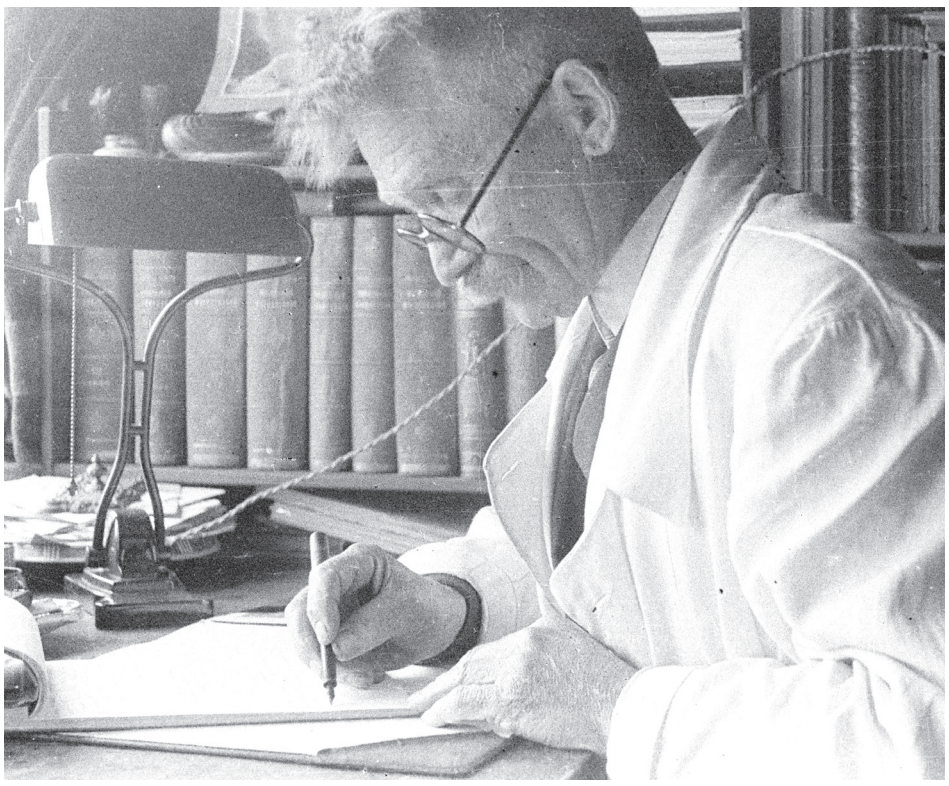

"Als meesterlijk observator had Streuvels oog voor elk detail: je herkent zijn manier van beschrijven ook in zijn fotografie en vice versa."
Leentje Vandemeulebroecke, kleindochter Stijn Streuvels

Leentje Vandemeulebroecke draagt werkelijk haar passie voor het schrijven en de Nederlandse taal uit: een welgekomen erfenis van haar grootvader, Stijn Streuvels. Kort na zijn dood in 1969 was zij ook degene die – nog op aanwijzen van Streuvels zelf – zijn *Volledig Werk* naar de nieuwe spelling overbracht. "Ik kende hem gedurende 27 jaar: hij volgde met belangstelling het begin van mijn schrijverschap en hij moedigde mij aan om met al mijn zintuigen te leven en te capteren wat er zich in mijn omgeving en in de wijde wereld afspeelde."

Leentje Vandemeulebroecke

Vandemeulebroecke (Gent, 1942) is voornamelijk bekend als dichteres, onder het pseudoniem Jo Gisekin. Met haar debuutbundel *Een dode speelgoedvogel* uit 1969 sleepte ze meteen de Poëzieprijs van de provincie Antwerpen in de wacht. In juni 2021 bracht ze haar meest recente poëziebundel uit: *De luwte van het geheugen*. Ook was ze nauw betrokken bij de vijf heruitgaven van Streuvels' bekendste werken, die uitgeverij Lannoo onlangs uitbracht ter ere van zijn 150ste verjaardag. Verder schreef ze het nawoord bij *Ingooigem. Herinneringen uit Het Lijsternest*, dat in oktober verschijnt in de reeks *Privé-domein* van de Arbeiderspers.

Fotowerk als studiemateriaal

"Mijn grootvader was veel meer dan enkel een begenadigd schrijver. Hij was altijd al begeesterd door de realiteit en hoe hij die in beeld kon brengen. Zijn fotowerk diende vaak als studiemateriaal: hiermee ondersteunde hij zijn schrijfsels. Achteraf gezien valt de puzzel helemaal in elkaar: als scherpe observator zag hij in alles verhalen en nam hij wel duizenden foto's. Voor zijn werk *Land en leven in Vlaanderen* trok hij door het platteland, waarbij hij naast de oogstwerkers ook de hoeves en kortwoonsten ging fotograferen. Processies, de Avelgemse steenbakkers, vrouwen 'langs de wegen': hij had een enorm observatietalent, waardoor hij de inspiratie voor zijn verhalen zelf genereerde."

Groeiende obsessie

"Je merkt de typische, Streuvelse manier van schrijven in zijn foto's en vice versa. Wanneer ik de herdruk van *De blijde dag* las, viel me op hoe fotografisch hij eigenlijk schreef. Op minutieuze manier beschreef hij lichtinvallen op de kloostermuur, de stand van de zon, de poses van mensen, de klederdracht van meisjes en nonnen en hun kant- en speldenwerkjes. Het leven was voor hem een samenspel van indrukken, waarin al wat nieuw was hem kon bekoren. Hij had een vriend die fotografeerde, waardoor zijn obsessie gestaag groeide. Hij wilde uiteindelijk alles uitpluizen over fotografie en richtte in Het Lijsternest zijn eigen donkere kamer in. Het ontwikkelen deed hij daar zelf: mijn moeder vertelde nog dat ze mocht toekijken hoe zijn glasplaten en negatieven een echte foto tot leven wekten. Mijn favoriete foto's van hem? Ik hou enorm van degene die hij van mijn moeder Paula Lateur maakte, toen ze nog heel klein was. En ook zijn reeksen foto's van vrij alledaagse zaken, zoals mijn moeder die met haar broer soep eet: een magistrale verzameling foto's in halfbelichte setting."

De band met het Letterenhuis

"Mijn grootvader leefde van de pen. Maar zijn fotografie was beslist meer dan een uit de hand gelopen hobby. Twee fotoboeken en twee tentoonstellingen getuigden daar vroeger al van. Maar het Letterenhuis zorgt nu dat het potentieel van dat kolossale archief eindelijk ten volle benut wordt. Mijn grootvader kende de toenmalige conservator van het Letterenhuis, Ger Schmook, heel goed: ze waren beiden lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal en Letteren in Gent. Hij had alle vertrouwen in het Letterenhuis en schonk aan de instelling tijdens zijn leven al de honderden brieven van zijn Antwerpse vriend Emmanuel de Bom. Mijn grootvader catalogiseerde al zijn documenten, foto's, negatieven en glasplaten netjes. Hij rangschikte alles in dozen, samen met een hele rist brieven en handschriften die hij zorgzaam inpakte met een touwtje. Na zijn dood troffen zijn vier kinderen de immense collectie aan en brachten deze over naar het Letterenhuis. Slechts een paar bijzondere documenten en zijn bibliotheek bleven in Het Lijsternest, ter stoffering van het museum. Maar het is vanzelfsprekend dat wij als familie het Letterenhuis en Het Lijsternest enorm dankbaar zijn dat ze Streuvels' 150ste verjaardag groots opvatten. Met deze expo geven ze echt die eigentijdse twist aan zijn minder bekende passie: de fotografie," besluit Leentje trots.

“Het Lijsternest is een sacrale plaats: iedere schrijver zou het moeten bezoeken.”
Koen Peeters, schrijver

De blijvende invloed van Streuvels

Het Lijsternest als belichaming van een tijdperk

Hoe beïnvloedt Stijn Streuvels de moderne lichting auteurs? Schrijver Koen Peeters raakte na een kort verblijf in Het Lijsternest begeesterd door Streuvels’ wereld en werkwijze. We polsten hem naar de nalatenschap van deze intrigerende auteur.

Koen Peeters is de auteur van een stilistisch zeer verfijnd oeuvre. Zijn romans kregen tal van prijzen, zoals *De mensengenezer* (2017, ECI Literatuurprijs). Bij het schrijven van dat boek – over een West-Vlaamse boerenzoon die in Congo belandt – reisde hij zelf naar Congo om dat verhaal beter te kunnen vertellen. “Net als Streuvels wil ik een bepaalde wereld voor de ogen van de lezer oproepen. Ergens rondlopen en de omgeving ruiken en zien: dat scherpt je gevoeligheid en maakt je schrijfwijze zintuiglijker. En een mens komt zo ook al eens buiten.”

Het Lijsternest als revelatie

“De echte connectie met Streuvels maakte ik eigenlijk vlak na die Congoreis, toen ik al mijn notities ervan moest verwerken. Ik hoorde dat schrijvers op retraite konden gaan naar Het Lijsternest (de woning en werkplek van Streuvels in Ingooigem, red.): dat zou me helpen de focus te bewaren. Twee weken verbleef ik er, maar mijn aandacht kon ik niet bij mijn roman houden. Het leven van Streuvels en zijn bibliotheek intrigeerden me enorm. Een man die als ambitieus bakkersgastje zichzelf in vreemde talen schoolde, dat is op zich al uniek. Ook als schrijver week hij af van de gebruikelijke patronen: gezeten voor zijn breed, panoramisch raam beschreef hij de wereld die voor hem lag. Als een socioloog, als een etnograaf. Hij snapte als geen ander de psychologie van boeren en liet zich onderdompelen in wat hij observeerde, zoals wanneer hij de boeren het vlas zag inzaaien en oogsten. Voor die zeldzame eigenschap erkende men zijn kunst heel snel: hij was toen al een BV avant la lettre. Vandaag hebben auteurs als Marieke Lucas Rijneveld en Chris De Stoop nog diezelfde affiniteit met de agrarische wereld. Veel anderen zijn er niet, denk ik.”

Onderschatte werkwijze

“Streuvels fascineerde me ook, met zijn beschrijvingen van hoe mensen met elkaar omgaan. Maar ook door de manier waarop hij het menselijk spektakel schetst en daarbij de grote thema’s des levens uitlicht: de generaties, sociale ongelijkheid, het noodlot en het kwaad, eros en thanatos. Ik weet ook wel dat zijn taaie, West-Vlaams gekleurde kunsttaal tegenwoordig sommigen misschien afstoot. Maar toch is het nog de moeite. Je leest in zijn oeuvre echo’s van een onbekende wereld die ook veel reveleert over onszelf. Het Lijsternest in Ingooigem is een sacrale plek, een tijdscapsule. Ik kan een verblijf aan andere schrijvers alleen maar aanraden. Je krijgt er een taal- en cultuurbad in zijn wereld, met echo’s van Tolstoj, Zola en hoe gewone mensen spreken. Je voelt er hoe Streuvels gewerkt en geleefd heeft. Soms leek het dat hij achter mijn rug stond mee te lezen. En als je letterlijk door een literair landschap wil wandelen, is er geen betere plek. Want het landschap waarop je uitkijkt, is dankzij Stijn Streuvels beschermd.”

letterenhuis.be

V.U. Nele Hendrickx, p/a Letterenhuis, Minderbroedersstraat 22, 2000 Antwerpen
Foto’s Collectie Stad Antwerpen, Letterenhuis – Collectie Vlaamse Gemeenschap

Vlaanderen verbeelding werkt
DS
Klara
het lijsternest